

भौमोऽत्रिः। इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अत्रिः। १-३ उष्णिक्, ५, ९ अनुष्टुप्, ४, ६-८ त्रिष्टुप्।

आ याह्यद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिब। वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ॥ ५.०४०.०१

वृत्रहन्तम्- अतिशयेन वृत्रनाशक। सोमपते- रसपालक। इन्द्र- परमेश्वर। वृषन्- वर्षक। आ याहि- आगच्छ। वृषभिः- वर्षकैः। अद्रिभिः- पाषाणैः स्थैर्यप्रतीकैः। सुतम्- निष्पादितम्। सोमम्- रसम्। पिब- अनुभव ॥१॥

वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः। वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ॥ ५.०४०.०२

ग्रावा- स्थैर्यप्रतीकः पाषाणः। वृषा- वर्षकः। मदः- त्वद्धर्षः। वृषा। वृषा। अयम्- एषः। सोमः- रसः। सुतः- निष्पन्नः। वृषन्- वर्षक। इन्द्र- परमेश्वर। वृषभिः- स्ववर्षकशक्तिभिः। वृत्रहन्तम्- अतिशयेन वृत्रनाशक ॥२॥

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरूतिभिः। वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ॥ ५.०४०.०३

वज्रिन्- वज्रपाणे। चित्राभिः- नानाविधाभिः। ऊतिभिः- रक्षाशक्तभिर्निर्मिताभिः। वृषा- रसवर्षकः सन्। त्वा- त्वाम्। वृषणम्- वर्षकम्। हुवे- आह्वये। वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ॥३॥

ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषाट् छुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा।

युत्त्वा हरिभ्यामुप यासदुर्वाङ्माध्यन्दिने सवने मत्सदिन्द्रः ॥ ५.०४०.०४

ऋजीषी- आर्जवसम्पन्नः। वज्री- वज्रपाणिः। वृषभः- वर्षकः। तुराषाट्- त्वरमाणशत्र्वभिभविता। शुष्मी- शत्रुशोषकः। राजा- स्वामी। वृत्रहा- आवरणनाशकः। सोमपावा- रसानुभवकरः। हरिभ्याम्- प्राणाश्वाभ्याम्। युत्त्वा- स्वरथं योजयन्। अर्वाङ्- अस्मदभिमुखम्। उप यासत्- आगच्छतु। इन्द्रः। माध्यन्दिने सवने- मध्याह्नसम्भजने। मत्सत्- तुष्यतु ॥४॥

यत्त्वा सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः। अक्षेत्रविद्यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः ॥ ५.०४०.०५

सूर्य- सवितः । आत्मन्नित्याध्यात्मिके । यत्- यदा । आसुरः- प्राणमयः । स्वर्भानुः- मायाप्रकाशः । राहुरित्याधिभौतिके । मूलप्रकृतिरित्याध्यात्मिके । मूलप्रकृतेः प्रकाशत्वं हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखमित्यादिश्रुतिषु निहितं भाति शुभ्रमित्याद्युपनिषत्सु च प्रसिद्धम् । तमसा- अन्धकारेणाज्ञानमयेन । अविध्यत्- आवृणोत् । तदा । अक्षेत्रवित्- अन्धकारे क्षेत्रमजानन् । मुग्धः- मनुष्यो मूढो भवति । तथा । भुवनानि- लोकाः । अदीधयुः- अदृश्यन्त । छादयति शशी सूर्यमिति सूर्यग्रहणमुक्तमार्यभट्टीये । शशी मनुष्यप्रज्ञास्थरसप्रतीकः । ॥५॥

स्वर्भानोरध यदिन्द्र माया अवो दिवो वर्तमाना अवाहन् ।

गूळ्हं सूर्यं तमसापव्रतेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्ददत्रिः ॥ ५.०४०.०६

अध- अथ । स्वर्भानोः- मायाप्रकाशस्य । दिवः- आत्मभूतस्य सूर्यस्य । अव- अधः । वर्तमानाः- प्रवृत्ताः । न याथार्थ्यतः प्रवृत्ताः किन्त्वौपाधिकरूपेणैव प्रवृत्ता इति विवक्षया अव वर्तमाना इति वाक्यप्रयोगः । मायाः । इन्द्र । अवाहन्- नाशितवानसि । अपव्रतेन- नियमविरोधेन । तमसा- मायान्धकारेण । गूळ्हम्- गूढम् । सूर्य- आत्मसूर्यम् । तुरीयेण- जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यतीतेन । ब्रह्मणा- बृहता समाधिना । अत्रिः- अग्न्युपासकः । अविन्दत्- ज्ञातवान् । लेभे वा ॥६॥

मा मामिमं तव सन्तमत्र इरस्या द्रुग्धो भियसा नि गारीत् ।

त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा ॥ ५.०४०.०७

अत्र- अस्मिन् स्थाने । तव- त्वयि । सन्तम्- भवन्तम् । इमम्- एतम् । माम् । इरस्या- अन्नेच्छया । द्रुग्धः- द्रोग्धा । भियसा- भयेन । मा । नि गारीत्- गिरतु । त्वम् । मित्रः- स्नेहसम्पन्नः । असि- भवसि । सत्यराधाः- सत्यसंसिद्धः । त्वम् । वरुणश्च राजा- ऋताधिदेवता च । युवाम् । इह- अत्र । मा- माम् । अवतम्- रक्षतम् ॥७॥

ग्राव्णौ ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन्कीरिणा देवान्नमसोपशिक्षन् ।

अत्रिः सूर्यस्य दिवि चक्षुराधात्स्वर्भानोरप माया अघुक्षत् ॥ ५.०४०.०८

ब्रह्मा- मन्त्रवित् । ग्राव्णः- पाषाणोपलक्षितस्थैर्यभावनानि । युयुजानः- युञ्जन् । सपर्यन्- परिचरन् ।
कीरिणा- सामकीर्तनेन । देवान् । नमसा- नमस्कारेण । उपशिक्षन्- प्रसाधयन् । अत्रिः-
अग्न्युपासकः । दिवि- चिदाकाशे । सूर्यस्य- सवितुरात्मनः सकाशम् । चक्षुः- स्वज्ञानचक्षुः ।
अधात्- स्थापितवान् । स्वर्भानोः- मायाप्रकाशस्य मूलप्रकृतिभूतस्य । मायाः । अप अधुक्षत्-
न्यवारयत् ॥८॥

यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः । अत्रयस्तमन्विन्दन्नह्यन्ये अशक्नुवन् ॥ ५.०४०.०९
यम् । सूर्य- आत्मानम् । आसुरः- प्राणमयः । स्वर्भानुः- मायाप्रकाशो मूलप्रकृतिभूतः । तमसा-
अन्धकारेण । अविध्यत्- आवृतवान् । तम् । अत्रयः- अग्न्युपासकाः । अविन्दन्- ज्ञातवन्तो लेभिरे
वा । अन्ये- इतरे उपासनाबलरहिताः । नहि । अशक्नुवन् ॥९॥